

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
за спеціальністю 281 «Публічне управління
та адміністрування»
доктору наук з державного управління,
професору Саханенку Сергію Єгоровичу

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», доктора економічних наук, професора **Карпенко Лідії Миколаївни** на дисертацію **Бондаренка Михайла Олександровича** за темою: «Секторальне саморегулювання в інституційному механізмі публічного управління», поданої до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національного університету «Одеська політехніка» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

1. Актуальність теми дисертації, зв'язок із науковими програмами, темами

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню інструментальної бази секторального саморегулювання в інституційному механізмі публічного управління, що обґрунтовує доцільність використання інноваційних технологій у публічному управлінні, а саме публічно-управлінські відносини, що складаються в процесі функціонування секторального саморегулювання в інституційному середовищі публічного управління.

Основна мета секторального саморегулювання - підвищення ефективності та конкурентоспроможності сектора, забезпечення захисту прав споживачів та інших зацікавлених сторін, а також зниження адміністративного тиску з боку держави.

Секторальне саморегулювання є гібридним конструктом за правовою природою й юридичним статусом, що сполучає приватні та публічні риси, а також завдяки своїй функціональній ролі в інституційному середовищі публічного управління. Секторальне саморегулювання є засобом організації та забезпечення сегментованих за сферами суспільних відносин та видів діяльності публічних інтересів. В якості суб'єктів публічного управління інституції саморегулювання є еманацією інтересів певної спільноти та процесів її самовпорядкування, що дозволяє їх залучати в межах деліберативної процедури до вироблення публічної політики у відповідній сфері.

Ключовим чинником залучення саморегулювальних організацій до інституційного середовища публічного управління є їх наділення повноваженнями та делегування їм частини традиційних повноважень органів публічної влади, зокрема функцій розробки та провадження норм та стандартів, контролю за їх виконанням тощо.

Державно-політичні документи про реформування державного управління в Україні, починаючи з Концепції адміністративної реформи в Україні 1998 року та завершуючи Стратегією реформування державного управління в Україні на 2022-2025 роки, завжди зосереджувалися на створенні ефективних публічних інституцій і дерегуляції господарської діяльності. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки передбачає передачу інститутам громадянського суспільства деяких управлінських функцій держави та місцевого самоврядування. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки виходить з того, що високий рівень корупції є результатом сильного та необґрунтованого регуляторного навантаження на бізнес. Нарешті, згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна має досягти одного з копенгагенських критеріїв, найважливіших для вступу до ЄС: стабільність та ефективність інституційного середовища впорядкування. Після багатьох спроб встановити ефективний баланс між централізацією та

децентралізацією, державним регулюванням економічних процесів і вільним ринком стало очевидним, що ані держава, ані механізм запиту та пропозиції самі по собі не можуть підтримувати свою функцію повною мірою для розвитку економічних відносин. Тому не дивно, що в науковій літературі все частіше обговорюється наявність третьої сили, яка допоможе державі, по-перше, змінити лише ті правила гри, які дійсно потрібні економіці, і по-друге, найефективніше підтримувати дотримання цих правил. Насамперед мова йде про саморегулювання, яке відбувається без втручання органів державної влади та забезпечення, що суб'єкти господарської діяльності самі встановлюють певні правила для своєї поведінки.

В умовах децентралізації економіки України та зменшення впливу держави на політичні, економічні та соціальні процеси виникає гостра необхідність застосування нових форм управління в публічному секторі. Старі способи управління, що базувались на широкому застосуванні владних повноважень, командах, наказах, жорсткому адмініструванні повинні бути замінені мотивуванням результативності надання публічних послуг, пріоритетом ринкових інструментів регулювання економіки, інноваційністю програмно-цільових стратегій покращення якості життя населення. В питаннях формування нової моделі державного регулювання економікою потрібно виходити з того, що сучасний публічний управлінець намагається найбільш раціонально використовувати наявну інфраструктуру для надання суспільних благ та задоволення суспільного інтересу.

Система державного регулювання в Україні характеризується низькою ефективністю, водночас вона пов'язана з великими витратами держави та суб'єктів господарювання, створює значне адміністративне навантаження на бізнес. Світовий досвід свідчить, що життєздатною альтернативою державного регулювання на багатьох ринках може бути саморегулювання господарської та професійної діяльності. Воно забезпечує підвищення якості регулювання, баланс інтересів держави, суб'єктів господарювання та споживачів, зменшення корупції. Саморегулювання розвивається і в Україні,

однак саморегульвні організації відсутні на багатьох ринках, де їхня діяльність можлива. Це свідчить про недосконалість існуючого правового механізму саморегулювання та незацікавленість більшості суб'єктів господарської та професійної діяльності у його впровадженні. Водночас активне використання саморегулювання дозволить прискорити відбудову вітчизняної економіки після війни. Необхідність його розвитку також пов'язана з курсом України на євроінтеграцію.

Природа відносин саморегулювання відрізняється від традиційного публічного управління, вимагає поглибленого теоретичного дослідження місця саморегулювання в цілому й секторального (галузевого) саморегулювання, зокрема в інституційному середовищі публічного управління. Однак відповідні дослідження за спеціальністю та галуззю знань «Публічне управління та адміністрування» фактично відсутні. Відтак, у науці публічного управління залишається невивченими питання теоретико-методологічного та прикладного характеру, що пов'язані із секторальним саморегулюванням. Зазначене посилює актуальність вибору предмету та напрямів дисертації.

2. Новизна наукових положень і результатів, отриманих особисто здобувачем і поданих на захист, полягає у розробленні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічного базису, методичних положень і рекомендацій щодо розвитку інституту секторального саморегулювання в системі врядування. Дисертантом запропонована модель інституту функціонування у публічному управлінні.

Здобувачем Бондаренко М.О.:

вперше

на рівні дисертаційних досліджень за спеціальністю 281 «публічне управління та адміністрування» обґрунтовані концептуальні та прикладні засади секторального саморегулювання, що дозволило визначити чинники, переваги, умови, напрями залучення саморегульвних організацій до інституційного середовища публічного управління;

визначені цілі, завдання, зміст, спрямованість державної політики щодо розвитку секторального саморегулювання, як комплексу стратегічних завдань та цілеспрямованих заходів, що реалізуються інституціями державної влади щодо вироблення засад розвитку та посилення можливостей саморегулювних організацій галузевого характеру у системі публічного управління.

Удосконалено

визначення управлінського характеру секторального саморегулювання, що функціонує на основі добровільного прийняття норм та правил, розроблених і впроваджених самими учасниками господарської діяльності і яке передбачає механізми контролю, санкцій та коригування поведінки членів саморегулювних організацій в межах конкретного сектору (галузі).

Набули подальшого розвитку

визначення природи делегування повноважень інституціям секторального саморегулювання, як механізм розмежування повноважень між суб'єктами врядування та визначення компетенції, за яким орган публічної влади відповідно до закону та договору покладає на саморегулювну організацію обов'язок і надає їй на визначений або невизначений час право вирішувати питання, що первинно віднесені до компетенції зазначеного органу публічної влади.

3. Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, висновків і рекомендацій. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, а сформульовані в дисертації наукові положення та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій забезпечується широкою інформаційною базою дослідження, яка охоплює новітні положення сучасної економічної науки та сфери публічного управління і адміністрування, праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців-практиків щодо забезпечення продуктами соціального призначення, чинне законодавство,

дані державної служби статистики України, звітності та відкриті матеріали діяльності органів публічної влади, результати власних досліджень.

Достовірність забезпечує використання методів дослідження, таких як:

- методи бібліографічного аналізу (відбір релевантної літератури через наукові бази даних, аналіз цитованості);
- метод контент-аналізу (для виокремлення основних термінів та понять, а також визначення трендів розвитку досліджень);
- метод дискурс-аналізу (для вивчення текстів з точки зору контексту та прихованих смислів);
- метод критичного аналізу (для оцінки достовірності, логічності та обґрунтованості викладеного у літературі матеріалу);
- методи епістемологічного та герменевтичного аналізу з метою встановлення обґрунтованості та достовірності теорій саморегулювання, а також тлумачення концепцій, визначень, розкриття їхнього змісту та логіки;
- для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей і загроз секторального саморегулювання – метод SWOT-аналізу;
- для визначення ролі саморегулювних організацій у забезпеченні регулювання певного сектору – метод структурно-функціонального аналізу;
- для дослідження взаємодії органів публічної влади та саморегулювних організацій у конкретному секторі – метод інституційного аналізу;
- для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють секторальне саморегулювання – формально-юридичний метод;
- для дослідження рівня довіри громадськості та бізнесу до саморегулювання, виявлення існуючих проблем – метод інтерв'ю та експертного опитування;
- метод моніторингу та спостереження; для детального розгляду успішних та невдалих прикладів секторального саморегулювання – метод кейс-стаді;

- для дослідження міжнародного досвіду функціонування саморегулювальних організацій в різних країнах – метод компаративного аналізу;
- для дослідження генези та розвитку секторального саморегулювання у минулому – ретроспективний, історико-перспективний методи, а також метод періодизації;
- для розподілу множини саморегулювальних організацій на класифікаційні групи у відповідності із ознаками подібності та відмінності – метод класифікації на засадах ієрархічного та фасетного способів;
- для виявлення внутрішніх закономірностей, функціональних ролей елементів саморегулювання, а не за зовнішніми ознаками – метод типологізації;
- для прогнозування розвитку секторального саморегулювання та формування її абстрактної моделі – метод моделювання.

Емпіричною основою дослідження були нормативно-правові акти, документи саморегулювальних організацій, державні реєстри офіційно зареєстрованих саморегулювальних організацій, їхніх учасників та напрямів діяльності; звіти органів публічної влади; статистичні та аналітичні дані щодо організацій саморегулювання; кейси успішних і неуспішних саморегулювальних ініціатив у різних секторах; експертні оцінки.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якому розкрито обрану автором тему. Обґрунтування положень дисертаційної роботи є змістовним і переконливим. Цілісність методологічного підходу забезпечено використанням загальних діалектичних методів і адекватного конкретно-наукового інструментарію. Основне наукове завдання виконано, воно відповідає темі дослідження та повністю направлене на розкриття суті становлення та розвитку вітчизняної моделі державного управління. Поставлені операційні завдання розглянуті повною мірою та знайшли своє відображення у відповідних висновках і пропозиціях. Ступінь вірогідності і обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації Бондаренка М.О., підтверджується широкою емпіричною базою, грамотною управлінською обробкою даних.

Все зазначене дозволяє зробити висновок про достатню ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

4. Наукове та практичне значення роботи.

Наукове значення результатів обумовлено тим, що в дисертаційній роботі обґрунтовані концептуальні підходи щодо інституту секторального саморегулювання в системі врядування та запропонована модель його функціонування у публічному управлінні.

Дисертаційна робота Бондаренка М.О. є результатом наукових досліджень, спрямованих на теоретико-методичне обґрунтування інструментальної бази інституту секторального саморегулювання в системі врядування та вироблення на цій основі підходів та методики його використання на рівні місцевих органів публічної влади.

Достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджується їх практичним провадженням.

Автором визначені цілі, завдання, зміст, спрямованість державної політики щодо розвитку секторального саморегулювання, як комплексу стратегічних завдань та цілеспрямованих заходів, що реалізуються інституціями державної влади щодо вироблення засад розвитку та посилення можливостей саморегулювних організацій галузевого характеру у системі публічного управління.

Вагомим науковим здобутком стало обґрунтування дисертантом на рівні дисертаційних робіт за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» концептуальних та прикладних засад секторального саморегулювання, що дозволило визначити чинники, переваги, умови, напрями залучення саморегулювних організацій до інституційного середовища публічного управління.

Дисертаційна робота виконана автором самостійно, всі наукові результати та науково-практичні рекомендації отримані на базі особистих досліджень, у т.ч. у складі тимчасових творчих колективів, авторських та робочих груп.

У друкованій праці, опублікованій у співавторстві з проф. Колісніченко Н.М. автором дисертації визначені сучасні моделі створення архітектури системи е-урядування на базі використання світового досвіду та українських реалій, а співавтором – практика їх використання в умовах сучасних викликів. У друкованій праці, опублікованій у співавторстві з Наконечним А., автором дисертації визначені першочергові засади співрегулювання м'ясної галузі, а співавторам – специфіка галузі та її розвиток у динаміці. У друкованій праці Бондаренка М.О., заслуговує на увагу розгляд питань впливу доктрини мережевого врядування на легітимізацію інституту саморегулювних організацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені концептуальні та практичні положення, які в сукупності дають змогу підвищити ефективність секторального саморегулювання в інституційному середовищі публічного управління. Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності органів публічної влади та громадських організацій підтверджено: Асоціацією дослідників державного управління (довідка про впровадження від 03.04.2025), Асоціацією виробничих та переробних підприємств м'ясної галузі «М'ЯСО УКРАЇНИ» (довідка про впровадження від 25.03.2025), Центром підвищення кваліфікації кадрів НУ «Одеська політехніка» (довідка про впровадження від 18.04.2025).

5. Основні положення і висновки дисертаційної роботи знайшли відображення у працях:

Основні положення і результати дисертаційної роботи Бондаренка М.О. опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі 6 статей – у наукових

фахових виданнях України, 4 – у матеріалах науково-комунікативних заходів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Бондаренко М. Третейський розгляд як механізм діяльності саморегулювальних організацій. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 32. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 24-35. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb322024319270>

2. Бондаренко М., Наконечний А. Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 31. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 180-183. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb312024307452>

3. Бондаренко М.О. Вплив доктрини мережевого врядування на легітимізацію інституту саморегулювальних організацій. Актуальні проблеми державного управління. 2024, №1 (64). С. 227-251. URL: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-15>

4. Бондаренко М., Наконечний А. Саморегулювання в реалізації продовольчої політики держави. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 29. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2023. С. 152-154. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289485>

5. Bondarenko M. Institute of self-regulation in the public administration system of the meat processing industry. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 28. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2022. С. 7-18. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb282022285194>

6. Колісніченко Н.М., Бондаренко М.О. Моделі створення архітектури системи е-урядування: світовий досвід та українські реалії. Теорія та практика державного управління. ХарРІДУ НАДУ. №4 (71). 2020. 216 с. С.

186-195.

URL:

[https://www.](https://www.tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/253/230)[tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/253/230](https://www.tpdu.journal.kharkiv.ua/index.php/tpdu/article/view/253/230)*Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації*

1. Бондаренко М. Третейський розгляд як механізм діяльності саморегулювальних організацій. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 32. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., <https://doi.org/10.35432/tisb322024319270> 2024. С. 24-35. URL:

2. Бондаренко М., Наконечний А. Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. Теоретичні та прикладні питання державотворення: електрон. наук. фах. вид. Вип. 31. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 180-183. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb312024307452>

3. Bondarenko M., Nakonechny A. The mechanisms of self-regulation in various sectors of the economy: the case of the food industry. Theory and practice of public administration. XXVII International Scientific-Practical Conference dedicated to the 30th anniversary of the national system of training, professional development and scientific research in the field of public administration. (Moldova, May 19, 2023). URL: <https://iap.gov.md/en/assistance-to-public-authorities/activity/conferences/102-conference-tpa-may-19-2023>

4. Бондаренко М., Наконечний А. Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України : матеріали Міжнар. наук.наук.-практ. конф. (17 травня 2024 р. Одеса). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 300-303. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf

У цілому, в опублікованих працях здобувача повністю відображено сутність та зміст отриманих результатів дослідження та їхня наукова новизна. Результати дослідження доповідались і отримали позитивну оцінку

на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях. З огляду на це апробація результатів дисертаційної роботи є достатньою.

6. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Здобувач наукового ступеню Бондаренко М.О. виконував роботу в межах науково-дослідної роботи кафедри соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» на тему «Публічне управління соціальним та гуманітарним розвитком України у посткризовому світі» (Реєстраційний №0122U002142), в якому автор в якості виконавця опрацьовував концептуальні та практичні підходи щодо саморегулівних організацій на регіональному рівні та в секторі освіти.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності органів публічної влади та громадських організацій підтверджено: Асоціацією дослідників державного управління (довідка про впровадження від 03.04.2025), Асоціацією виробничих та переробних підприємств м'ясної галузі «М'ЯСО УКРАЇНИ» (довідка про впровадження від 25.03.2025), Центром підвищення кваліфікації кадрів НУ «Одеська політехніка» (довідка про впровадження від 18.04.2025).

7. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Загалом дисертаційна робота виконана на достатньому теоретико-методичному рівні і має важливе практичне значення, що не виключає можливості критичного підходу до окремих позицій здобувача, що дозволяє висловити деякі міркування та зауваження.

1. У п.1.3 (стор. 66) авторська назва підрозділу «Саморегулювання в контексті теорій концепцій врядування та регулювання економічних відносин». Разом із цим, залишаються не конкретизованими теорії управлінських мереж, що виступили генезисом державного регулювання економічних відносин. Також потребує уточнення, чим саме мережеве співтовариство відрізняється від звичайного та які преференції можуть виступати його основними характеристиками.

2. У другому розділі, п.2.2. роботи проведено глибинний ретроспективний аналіз, відокремлені ретроспективні засади секторального саморегулювання. Зроблено акцент, що «інститут саморегулювання має певну історію, що свідчить про сталість зазначеної форми врядування.... до умов складання певних форм та рівнів системи саморегулювання можна віднести, зокрема попередні стани організації, вплив яких визначається «залишками» елементів, зв'язків та структури, на основі яких створюється нова форма саморегулювання». Водночас відсутнє узагальнення базових положень ретроспективної політики саме щодо розвитку секторального саморегулювання інституцій публічного управління, що ускладнює розуміння їхнього значення у формуванні відповідного управлінського середовища.

3. Закордонний досвід саморегулювання демонструє різноманітність моделей, які ефективно поєднують приватні ініціативи й державне регулювання. У США саморегулювання сформувалося як природна відповідь на потреби ринку, зокрема в сферах цінних паперів та аудиту. У третьому розділі роботи, на стор. 145-163 автор приділяє увагу зарубіжній практиці саморегулювання та виділяє виключно контингент США. Враховуючи багатогранність і регіональні особливості моделей саморегулювання в інших країнах (зокрема в межах ЄС), доцільним є розширення порівняльної бази. Обґрунтування виняткової уваги до американського досвіду потребує уточнення, зокрема в частині його універсальності для адаптації в українських умовах.

Загальна оцінка дисертації в межах визначеної проблематики дослідження є позитивною.

8. Загальний висновок. Разом з тим, дискусійні питання не зменшують наукової новизни та значимості дисертації. Подана на рецензування дисертаційна робота Бондаренка Михайла Олександровича на тему «Секторальне саморегулювання в інституційному механізмі публічного управління» є системною, ґрунтовною і оформленою відповідно до вимог,

що висуваються до відповідних дисертацій в галузі публічного управління та адміністрування. Дисертація відповідає вимогами Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. Автор дисертації – Бондаренко Михайло Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри
місцевого самоврядування та розвитку територій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

Лідія КАРПЕНКО